

Ten eerste

Interview Koos van Dam, scheidend Syrië-gezant

‘We moeten wel met Assad praten’

Wil je een conflict oplossen, dan moet je met alle partijen contact hebben, zegt Koos van Dam. De ‘ethische’ keus om het regime te negeren, heeft mensenlevens gekost. ‘We hebben een kardinale inschattingsfout gemaakt.’

Door Kees Elenbaas

Zijn hele leven houdt hij zich al bezig met het Midden-Oosten, en met Syrië in het bijzonder. De laatste anderhalf jaar was Koos van Dam (71) daar speciaal gezant. Vandaag wordt hij opgevolgd door Gerard Steeghs, ambassadeur in Caïro en daarvoor in Tripoli.

Heeft u ooit geloofd in het slagen van de opstand in Syrië?

‘Ik ben er nooit optimistisch over geweest. De meeste mensen houden zich bezig met de oppositie in Syrië, maar vergeten te kijken naar het regime en in te schatten hoe sterk dat is. Eén van de grote fouten die zijn gemaakt in het begin van de revolutie, die in 2011 uitbrak, is het onderschatten van de kracht van het bewind. Men dacht dat president Bashar al-Assad wel weg zou gaan nadat Hosni Mubarak in Egypte was afgetreden en Muammar Kadhafi in Libië was afgezet. De mensen hadden natuurlijk hoop, maar ook valse verwachtingen, en die werden aangemoedigd door het Westen. Men hoopte dat er democratie zou komen, maar de wens was vaak de vader van de gedachte.’

Uw persoonlijke visie wijkt nogal af van de gangbare opstelling tegenover Assad.

‘Ik heb er nooit een geheim van gemaakt dat ik vind dat je met het regime moet praten. Wil je een conflict oplossen, dan moet je met alle partijen contact hebben. Ik vind dat heel logisch, maar een heleboel anderen blijken niet, omdat die principes hanteren die zogenaamd ethisch zijn. Maar uiteindelijk dus niet, want het gevolg is veel meer doden omdat je

“**We hebben onszelf klem gezet. Nu is het veel moeilijker weer een ambassade te openen**”

niet met zo'n regime wil praten. Ik zeg niet dat er een garantie is voor resultaat, en ik kan ook niet voorspellen welk effect het zal hebben, maar het is niet eens geprobeerd. Je gaat onderhandelen waarbij op voorhand het resultaat zou moeten vaststaan dat Assad verdwijnt. Dat kun je wel vinden, maar hij gaat niet weg. Dan moet je dus iets anders verzinnen. Er zit niks anders op dan met hem praten.’

Maar die visie botste dan toch met het Nederlandse standpunt dat u moest uitdragen?

‘Ik heb me natuurlijk altijd gehouden aan het Nederlandse beleid en tegelijkertijd binnen het Ministerie van Buitenlandse Zaken steeds mijn eigen mening kunnen geven over de realiteit in Syrië. Maar het klopt, er is een fundamenteel verschil. De moeder van alle problemen is: de positie van Assad. Daar is bijna iedereen op gefixeerd. Hij moet weg, en je impliceert daarmee dat er dan een heleboel zou zijn opgelost. Maar dat is het

niét. Ik heb het nog niet eens over wat voor soort regime er dan voor in de plaats zou komen. Gebaseerd op wat ik van Syrië heb gezien in het verleden, is het niet realistisch om op voorhand te eisen dat Assad vertrekt. Want daarmee blokkeer je elke onderhandeling. Daarmee is vanaf het begin een kardinale fout gemaakt, een inschattingsfout. Maar daarover verschil ik geloof ik met vrijwel iedereen van mening.’

Botste u ook met Koenders?

‘Integendeel. Ik kan hem vertellen wat ik vind en wat ik doe, ik heb met hem ettelijke malen discussies gehad. Wat hij daar dan vervolgens mee doet, dat is natuurlijk aan hem. De minister is daarbij bovendien gebonden aan de Nederlandse binnenlandse politiek, de politiek van de EU, de relatie met de VS. Toch denk ik dat het belangrijk is dat een minister binnen het apparaat een visie krijgt van iemand die ervaring heeft in de problematiek en die hem niet naar de mond praat. Hij heeft zijn visie en die brengt hij naar buiten, ik heb mijn visie en die heb ik als gezant binnen het Ministerie van Buitenlandse Zaken uitgedragen.’

‘Toen de burgeroorlog begon, vielen er binnen korte tijd een paar honderd doden en zei men: nu kun je niet meer met die man gaan praten. Ik heb steeds gezegd: dat moet je juist wel doen. Nu zijn we een paar honderdduizend doden verder en er is nog steeds geen dialoog.’

Zijn er kansen op een dialoog geweest?

‘Die zijn er geweest, alleen het is nooit serieus geprobeerd. Er bestaat natuurlijk geen enkele garantie dat het succesvol zou zijn, maar de mogelijk-

“**Je moet Assad duidelijk maken dat een nationale verzoening ook in zijn belang is**”

heden waren er wel. Alleen kun je dan niet beginnen met onmogelijke voorwaarden of op voorhand stellen wat de uitkomst moet zijn. Men wilde het gegarandeerde vertrek van Assad als voorwaarde voor het begin van de onderhandelingen. Dat werkt natuurlijk niet. Je moet kiezen: of je brengt zijn regime ten val, of je praat met hem.’

Assad lijkt inmiddels zo sterk geworden door de steun van de Russen dat een dialoog toch een gepasseerd station is?

‘Dat denk ik niet, er zijn nog steeds landen die de oppositie helpen. Saoedi-Arabië, Qatar, die hebben veel geld. De VS en andere landen via wapenleveranties, maar onvoldoende om Assad te verslaan. De Amerikanen willen ook niet dat de oppositie hem nu ten val brengt, hun prioriteit ligt bij het verslaan van Islamitische Staat. Ze hadden destijds een trainingsprogramma voor Syrische oppositiemilitairen, en die moesten een verklaring ondertekenen dat ze niet

zouden vechten tegen Damascus maar alleen tegen IS. Een heleboel hebben dat niet gedaan. Dus de oorlog kan nog eindeloos voortduren door de steun van allerlei landen aan de oppositie, en tegelijkertijd heeft Assad zich met steun van de Russen versterkt. Men begint zich nu wel te realiseren dat je niet om hem heen kunt. Hij heeft het belangrijkste deel van Syrië onder controle, en binnenkort misschien ook nog Aleppo. Maar niks is een gepasseerd station, want Assad heeft natuurlijk ook zwakke punten, zoals de economie en het grote aantal doden in eigen alawitische kring.’

Wat zou er dan wel moeten gebeuren?

‘We hebben onszelf klem gezet. Wat we zouden moeten doen, is politiek vrijwel onmogelijk gemaakt. We zijn daar weggegaan, hebben alle contacten verbroken met het idee: Assad gaat wel weg. Nu is het voor een minister nog veel moeilijker dan vijf jaar geleden om te zeggen: we gaan daar weer een ambassade openen. Maar langzaam worden er toch weer contacten gelegd door geheime diensten die erheen gaan – de Italianen bijvoorbeeld. Soms is dat om strategische redenen, zoals de strijd tegen het terrorisme. Er zijn in Damascus ook nog steeds Europese ambassades; de Tsjechen en Roemenen hebben hun ambassadeur nooit teruggehaald. Zelfs de EU heeft er een kantoor. Dat is een beetje een contradictie, want over het algemeen is het beleid dat de landen van de EU geen contact hebben met Damascus, maar sommige doen het dus wel. Door de strijd tegen IS is de strijd tegen het regime van Assad secundair geworden. Het is wel begrijpelijk, want IS is een directe be-

Ten eerste



Burgers en reddingswerkers proberen in Aleppo mensen onder het puin vandaan te halen na een bomaanval door het Syrische leger. Foto Getty



Koos van Dam

Nikolaos van Dam, kortweg Koos, werd in 1941 geboren in Amsterdam. Hij is historicus en oud-ambassadeur, met Jakarta als laatste post. In augustus 2010 leek hij met pensioen te gaan. Maar stilzitten, dat kan Van Dam niet. Hij heeft zich altijd met het Midden-Oosten beziggehouden, vooral met Syrië. Hij promoveerde op de complexe situatie in dat land en schreef er in 1979 een standaardwerk over, dat wereldwijd werd vertaald. Hij bleef na Jakarta lezingen geven op allerlei universiteiten, was gast-docent bij Instituut Clingendael en werd eerder door oud-VN-secretaris-generaal en VN-Syrië-gezant Kofi Annan uitgenodigd om met een internationale groep Syrië-experts te brainstormen over mogelijke oplossingen voor de in 2011 uitgebroken burgeroorlog. Eind 2014 werd hij door minister van Buitenlandse Zaken Bert Koenders gevraagd als speciaal gezant voor Syrië.

dreiging voor ons en moet vernietigd worden. Maar de situatie in Syrië los je er niet mee op. Het vluchtelingenprobleem waar we nu mee zitten, komt vooral door de troepen van Assad. Wil je daar iets aan doen, dan zul je tot een compromis moeten komen, of je moet ze militair verslaan.'

Ziet u eigenlijk wel een oplossing?

'De landen die interveniëren in Syrië moeten gaan samenwerken of hun geschillen bijleggen. Het moet tot een

nationale verzoening komen, en je moet Assad duidelijk maken dat dat ook in zijn belang is. Daarbij moet je bereid zijn om een aantal mensen te laten zitten die geen bloed aan hun handen hebben. Maar ik geef toe, het kan nog heel lang duren. Het kan zo nog wel tien jaar aanslepen. De Libanese burgeroorlog heeft vijftien jaar geduurd. En kijk naar Irak, waar de situatie eigenlijk veel simpeler is dan in Syrië. Dertien jaar na het ingrijpen van de Amerikanen is er nog geen enkel zicht op vrede.'

Heeft Nederland tot nu toe een rol van enige rol betekenis gespeeld?

'Wij hebben via onze contacten met de oppositie zeker invloed. Invloed betekent dat iemand iets doet wat hij anders niet zou hebben gedaan. En dat kun je natuurlijk moeilijk meten. Maar in het circuit van de Syrische oppositie spelen wij een rol, ze luisteren naar ons. Met name omdat ik ze niet naar de mond praat, maar probeer ze een realistisch beeld te geven.'

Bent u tevreden over de rol die u zelf heeft gespeeld?

'Ik ben tevreden en ook dankbaar dat ik dit heb mogen doen. Tegelijkertijd ben ik me ook zeer bewust van de beperkingen die de politiek soms oplegt. Maar alles wat ik wilde zeggen, heb ik kunnen zeggen. Ik heb gedaan wat ik kon doen. In de laatste anderhalf jaar heb ik heel intensief contact gehad met de oppositie, zeg maar de mensen in het veld. Dat heeft naar mijn gevoel toch wel zoden aan de dijk gezet.'